

Viktimizacija starejših v Mestni občini Ljubljana¹

Tinkara Pavšič Mrevlje²

Policijska statistika in viktimološke študije kažejo, da so starejši od 65 let redkeje žrtve kriminalitete v primerjavi z drugimi starostnimi skupinami, vendar pa so zaradi posebnosti starostnega obdobja ranljivejši: težje prenašajo posledice viktimizacije in ocenjuje se, da velik delež zlorab sploh ni prepoznani. Članek predstavlja poleg pregleda izsledkov pomembnejših študij kriminalitete nad starejšimi tudi ugotovitve prve raziskave v Sloveniji, ki je osredotočena na značilnosti nekaterih oblik viktimizacije starejših. K udeležbi v raziskavi je bilo z vprašalniki povabljenih sistematično vzorčenih 800 žensk in 800 moških, starih 65 let ali več iz Mestne občine Ljubljana. Vprašalniki so bili poslani po pošti, vrnjenih jih je bilo skoraj 40 odstotkov. Rezultati raziskave kažejo, da je bilo 19,6 odstotka starejših od 65 let vsaj enkrat žrtev kriminalitete, v zadnjem letu pa je bilo viktimiziranih 15,6 odstotka starejših. Predvsem gre za premoženjsko kriminaliteto. Starejši opisujejo svoje počutje po viktimizaciji kot splošno slabo počutje in nelagodje, strah, nemoč, jezo in šok. Rezultati kažejo tudi to, da je dobra polovica udeležencev prijavila kazniva dejanja policiji in velika večina jih je bila zadovoljna z odnosom policistov do njih.

Ključne besede: starejši, starostniki, kriminaliteta, zloraba, viktimizacija, Mestna občina Ljubljana

UDK: 343.988-053.9

1 Viktimologija in viktimizacija starejših

Starost, ob kateri je posameznik obravnavan kot *starejši* oziroma *starostnik*, ni enotno določena. Mejo določa predvsem starost ob upokojitvi, zato večina razvitih držav upošteva kronološko starost 65 let. Tako je tudi v Sloveniji: Statistični urad RS šteje za staro prebivalstvo ljudi, ki so stari 65 let ali več (Kalin in Razpotnik, 2011). Pri tem pa je potrebna pazljivost, saj je populacija nad 65. letom vse prej kot homogena in je znotraj nje mogoče najti različne podskupine ne le glede na starost, temveč tudi glede na zdravstveno stanje, način bivanja (na primer sam/a, z družino, v ustanovi) in prihodke (Fattah in Sacco, 1989).

Z naraščanjem populacije starejših sorazmerno narašča tudi število starejših, ki so žrtve kriminalitete. Podatki slovenske policije pa kažejo, da se povečuje tudi odstotek starejših žrtev kriminalitete v primerjavi z drugimi starostnimi skupinami in Slovenija pri tem ni osamljen primer (Klančnik in Pavšič Mrevlje, 2013).

Kaj sploh je viktimizacija starejših? V tuji literaturi se najpogosteje pojavlja termin *zloraba* starejših. Definicija zlorabe

vsekakor vključuje kazniva dejanja, vendar pa pogosto obsega širše področje, torej tudi vedenja, ki kršijo norme družbenega vedenja, ne pa nujno tudi kazenskega prava (Goergen in Beaulieu, 2010). *Zloraba starejše osebe* navadno zajema izvršitev (na primer telesno nasilje, finančna zloraba, goljufija) in/ali opustitev nekaterih dejanj (na primer zanemarjanje, nezagotavljanje zdravil in hrane) osebe, ki skrbi za dobro starejšega (Karmen, 2010). Definirajo jo torej fizična, psihična/čustvena in spolna zloraba, pa tudi zanemarjanje, zapustitev, finančno ali materialno izkoriščanje ter samozanemarjanje (tj. vedenje starostnika, s katerim ogroža lastno zdravje ali varnost) (The National Center on Elder Abuse, 1998). Omenjene oblike zlorabe starejših so tiste, katerih storilci so najpogosteje posamezniki, ki na različne načine skrbijo za starejšo osebo; ta pa je od skrbnika (vsaj delno) odvisna. Torej gre za družinske člane (partner/ka, otroci, drugo sorodstvo) ali strokovno osebje – v ustanovah (na primer bolnišnicah ali domovih za starejše) ali izvajalce pomoči na domu. Starejši so pogosto žrtve neznancev, na primer pri krajah na ulici in pri prodajnih goljufijah.

Prve viktimološke študije, ki so bile izvedene v 60. letih v ZDA in v 70. letih v Veliki Britaniji, so pokazale, da so starejši v primerjavi z mlajšimi starostnimi skupinami najredkeje viktimizirani. Mawby (1982) pri iskanju razlogov za to navaja že leta 1948 izdano knjigo von Hentiga, ki kategorizira žrtve glede na dejavnost pred viktimizacijo – starejši torej že dolgo predstavljajo ločeno skupino znotraj tipologije žrtev. Viktimološke študije, ki so osredotočene izrecno na starejšo populacijo, so še vedno v procesu definiranja glavnih parametrov, se pa v splošnem delijo na tiste, ki proučujejo starejše

¹ Prispevek je nastal v sklopu notranjega projekta Skrb za starostnike, žrtve kaznivih dejanj na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru.

² Tinkara Pavšič Mrevlje, doktorica psiholoških znanosti, predavateljica za psihologijo na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru, Ljubljana, Slovenija. E-pošta: Tinkara.PavsicMrevlje@fv.uni-mb.si

žrtve kriminalitete, in tiste, ki se posvečajo ugotavljanju trpinčenja starejših (Viano, 2007).

Ob nekaterih izjemah (npr. Sacco in Nakhaie, 2001; Weinrath in Gartrell, 1996) literatura s področja viktimizacije starejših že dolga leta omenja neskladnost med njihovim visokim strahom pred kriminaliteto in nizko zaznano dejansko viktimizacijo (v primerjavi z ostalimi starostnimi skupinami; npr. Areh in Meško, 2003; Fattah in Sacco, 1989; Fielo, 1987; McKee in Milner, 2000; Meško, 2002). Čemu torej posvečati starejšim posebno pozornost? Prvič zato, ker je tako mogoče pripomoči, da strah starejših ne vpliva škodljivo na njihovo vedenje (Payne, Berg in Tussaint, 2001). Poleg tega so starejši, čeprav res redkeje žrtve ulične kriminalitete, v primerjavi z mlajšimi pogoste tarče različnih goljufij (vezanih na primer na domača popravila, prodajo, medicinsko pomoč) (Payne, 2002). Predvsem pa je pomembno poudariti posledice, ki jih utrpijo starejše žrtve kriminalitete. Kljub nižji stopnji viktimizacije so starejši specifično ranljiva starostna skupina (Bachman in Meloy, 2008). Tudi zato, ker so starejše žrtve ranljivejše v kontekstu psihofizičnih posledic: so fizično šibkejše, imajo bolj krhke kosti in okrevanje je daljše, zaradi česar lahko že manjše poškodbe povzročijo resne posledice (Wolf, 2000). Starejše žrtve kaznivih dejanj poročajo tudi o mnogih drugih somatskih simptomih, ki pa so ob spregledanih čustvenih posledicah napačno pripisani starostno pogojenemu fizičnemu upadu (Gray in Acierno, 2002). Večina starejših ljudi ima omejene prihodke in že odtujitev manjše vsote lahko zanje pomeni večjo izgubo kot za druge starostne skupine (Matcha, 2011; Meško, 2002; Wolf, 2000). Nenazadnje kriminaliteta nad starejšimi povzroča visoke ekonomske stroške – na področju zdravstva ter socialnega, pravnega in policijskega dela (Choo, Hairi, Othman, Francis in Baker, 2013).

1.1 Teorije viktimizacije starejših

Strokovnjaki, ki proučujejo viktimizacijo starejših, menijo, da je zapleten konstrukt, ki ga ni mogoče razložiti z eno teorijo, temveč z dejavniki, ki izhajajo iz različnih področij (Wolf, 2003). Teoretični koncepti, ki osvetljujejo razloge za viktimizacijo starejših, so generalno umeščeni v pet osnovnih kategorij (Doerner in Lab, 2012). *Intraindividualni pristopi* pojasnjujejo viktimizacijo z vidika notranje dinamike storilca. Pillemer in Sutorjeva (1988) iz literature povzameta, da so vzrok za zlorabo starejšega patološke lastnosti storilca, najpogosteje vezane na duševne bolezni in motnje v duševnem razvoju. Zelo pogosto je prisotna tudi zloraba alkohola in drugih substanc (npr. Fattah in Sacco, 1989).

Situacijski vidiki viktimizacije se osredotočajo na socialne, okolijske in ekonomske okoliščine žrtve in storilca. V ta kontekst sodi stres, in sicer ne tisti, ki izvira iz medosebnih družin-

skih odnosov, temveč ta, ki ga povzročajo pritiski zaradi obremenitev ob vsakodnevni skrbi za starostnika (Doerner in Lab, 2012). Med situacijske dejavnike prištevamo tudi odnos med žrtvijo in storilcem, ki ga zaznamuje obojestranska odvisnost; ni le starostnik tisti, ki je odvisen od pomoči drugega, pogosto je skrbnik/storilec tisti, ki je od starostnika finančno odvisen in s tem v čustveno ponižujočem podrejenem položaju (Pillemer in Sutor, 1988). Na to je vezan vidik *socialne izmenjave*, po katerem je interakcija med udeleženiimi ustrezna, dokler imajo v odnosu vsi občutek pravičnosti in ustrezne koristi; v položaju nudenja pomoči starostniku se lahko to ravnovesje močno zamaje. Skrbnik postane storilec, ker doživlja odnos kot nepravičen, žrtev pa lahko zaradi občutkov krivde, ki izvirajo iz neenakosti, sprejme zlorabo (Doerner in Lab, 2012).

Z vidika *socialnega interakcionizma* se vloge med otrokom in staršem dramatično obrneta, kar lahko kot posledico prinese tudi zlorabo (Doerner in Lab, 2012). Otrok kot odrasel posameznik, ki ni več odvisen od staršev, ampak je tisti, ki skrbi za odvisnega starša, te nove vloge ne zmore ali noče prevzeti. Po drugi strani pa je lahko starostnik, ki postaja vedno bolj odvisen od skrbi drugega, za tega vedenjsko problematičen, saj doživlja njegovo pomoč kot neustrezno, prezahtevno in/ali svoje potrebe čuti kot nepotrebno obremenitev za druge. Tako se ustvarijo konfliktni položaji, ki lahko peljejo v zlorabo.

Doerner in Lab (2012) omenjata med dejavniki za viktimizacijo še *odnos družbe* do staranja in starostnikov. Staromrznštvo (ang. *ageism*) zajema odpor do starih ljudi, predsodke ter vedenja, ki iz tega izhajajo, poleg tega pa tudi osebni odpor do staranja in starosti ter vsega, kar je z njima povezano (Ramovš, 2010). Slednje sicer ne pomeni neposrednega vzroka za viktimizacijo. So pa starejši zaradi staromrznštva percipirani kot manj pomembni, zato se starejših žrtev v primerjavi z mlajšimi ne jemlje dovolj resno in se njihovi viktimizaciji pripisuje manjši pomen (Quinn in Tomita, 1997).

2 Ugotavljanje viktimizacije starejših

Podatke o starejših žrtvah kriminalitete je mogoče pridobiti iz statističnih podatkov policije in socialnih služb na eni ter študij o viktimizaciji na drugi strani. Prva težava ob primerjavi podatkov se pojavi že ob definiciji viktimizacije/zlorabe starejših, ki vpliva na način njenega merjenja in možnost primerjave podatkov (Bachman in Meloy, 2008; Payne, 2011). Podatki iz različnih virov imajo tudi nekatere druge pomanjkljivosti; statistika policije zajema samo tiste primere, pri katerih je prišlo do prijave kaznivega dejanja, enako velja tudi za socialne službe. Vendar se žrtve ne obrnejo na ustrezne institucije zaradi različnih vzrokov: zaradi strahu pred nadaljnjo viktimizacijo, sramu, strahu, da jim ne bodo verjeli,

strahu, da bo odnos policistov ali drugih uslužbencev slab, ali zaradi prepričanja, da je njihov primer nepomemben.

Čeprav si rezultati študij niso enotni, saj nekateri kažejo, da se starejši od drugih starostnih skupin po deležu neprijavljenih kaznivih dejanj ne razlikujejo (Vaillancourt, 2009), drugi pa ravno obratno (Chivite-Matthews in Maggs, 2002; Klaus, 2000), je dejstvo, da je odstotek neprijavljene kriminalitete velik. V Kanadi ocenjujejo, da je neprijavljenih približno polovica zlorab starejših (Ogrodnik, 2007), na Irskem dobra tretjina (Naughton et al., 2010), v Združenih državah pa ocenjujejo, da ostaja neprepoznanih vsaj 90 odstotkov zlorab (Lifespan of Greater Rochester, 2011). Za Slovenijo nimamo podatkov, ki bi specifično govorili o tem, koliko starejše žrtve policiji prijavljajo ali ne prijavljajo dogodkov. Generalno gledano podatki izpred dobrih 15 let kažejo (Pavlovič, 1999a), da so prijavljene vse tativne avtomobilov, tri četrtine tatvin motornih koles, dve tretjini vlomov, veliko nižje pa druge tativne (približno 50 odstotkov), telesni napadi (38,6 odstotka) in ropi (28,6 odstotka); najredkeje so prijavljeni spolni prestopki (8 odstotkov). Najpogostejši razlog za neprijava je mnenje, da dogodek ni bil dovolj resen, sledita pa mu prepričanja, da policija ne bi mogla ničesar narediti in da dogodek ni bil primeren za policijo (Pavlovič, 1999a).

Svoje omejitve imajo tudi študije o viktimizaciji starejših, saj lahko sorodniki, skrbniki in institucije onemogočijo dostop do starejše osebe ali pa je oseba sama nenaklonjena pogovorom o osebnih stvareh (Hayman, 2011). Kot pri razlogih za neprijava policiji, lahko raziskovalni podatki prav tako (nehote) izvzamejo primere, v katerih oseba ne ve, da je žrtev, ali pa to zaradi sramu ali strahu zanika (Payne, 2011). Metodološke težave lahko povzročijo še zdravstveno stanje starejše osebe, ki zaradi slabega vida/sluha/razumevanja ne more izpolniti ankete, pojavljajo pa se tudi vprašanja etične narave, saj lahko spraševanje o viktimizaciji poviša strah pred kriminaliteto pri starejših (Payne, 2011). Med dodatne razloge, zakaj starejše žrtve ne želijo razkriti svojega položaja in razmer (policiji, socialnim službam ali raziskovalcem), sodijo še občutek lastne odgovornosti (na primer, da so vzgojili otroke, ki jih zdaj zanemarjajo), strah pred maščevanjem storilca in morebitnimi posledicami prijave (na primer, da bodo potem prisiljeni živeti v domu za starejše občane), nenazadnje pa imajo svoje otroke radi, čeprav jih ti zlorabljajo (Acierno, 2003). Vsekakor lahko z ustreznim pristopom (npr. anketo, intervjujem), v katerem so: a) natančno opisana kriminalna vedenja; b) uporabljena jasna vprašanja zaprtega tipa; c) vključena vprašanja o storilcih, ki so lahko poznane ali neznanе osebe, pridobimo želene podatke ne le pri mlajših starostnih populacijah, ampak tudi pri starejših (Acierno, Resnik, Kilpatric in Riemer, 2003).

V Kanadi, Združenih državah, Koreji in nekaterih evropskih državah (Grčiji, Italiji, Litvi, Nemčiji, na Portugalskem, v Španiji in na Švedskem) so bile izvedene obširnejše študije

o viktimizaciji starejših. Kljub nekoliko različnim metodološkim pristopom in namenom raziskave večina vključuje starejše nad 65 let in ugotavlja prevalenco³ psihične (čustvene), fizične in spolne, nekatere pa tudi finančne zlorabe.

Slovensko viktimološko raziskovanje sega na začetek šestdesetih let in se je do danes dotaknilo različnih področij: od nasilnih kaznivih dejanj preko tatvin, zlorab otrok in invalidnih posameznikov do obsežne mednarodne raziskave o kriminalitetni viktimizaciji (Šelih, 2012). Vendar pa v Sloveniji še nimamo viktimološke raziskave, ki bi se osredotočala zgolj na starejšo populacijo. Nekaj raziskav, ki delno obravnavajo tematiko starejših, bo predstavljenih v nadaljevanju, na tem mestu pa omenimo še pomembne študije strahu pred kriminaliteto, ki zajemajo tudi starejšo populacijo. Slovenska starejša populacija se počuti bolj ogrožena kot mlajša, saj se zaveda, da za storilce kaznivih dejanj predstavlja manjše tveganje (Areh in Meško,⁴ 2003), oziroma še natančneje: starejša, kot je oseba, manjša je njena možnost samoobrambe, večji, kot je vpliv morebitne kriminalitete na njihovo nadaljnje življenje, bolj pogosto izvaja preventivne ukrepe in vzpostavlja močnejše socialne vezi (Vošnjak, 2011).

3 Pogostost in oblike viktimizacije starejših

Vsem omenjenim raziskavam je skupna ugotovitev, da so starejši ljudje manj pogosto žrtve kriminalitete v primerjavi z drugimi starostnimi skupinami (Brennan,⁵ 2012; Chivite-Matthews in Maggs, 2002; Klaus,⁶ 2000; Ogrodnik, 2007). Slika je popolnoma drugačna, ko so starostniki obravnavani v okviru ranljivih odraslih populacij (na primer invalidnih oseb); v tem primeru so po ameriških izkušnjah starostniki nad 80 let najpogosteje žrtve zlorabe (30,9 odstotka), sledi jim skupina med 70 in 79 let (26,4 odstotka) in skupina med 60 in 69 let (15,1 odstotka).

V Združenih državah so starejši žrtve predvsem podnevi, na svojem domu ali v njegovi neposredni bližini in so v primerjavi z drugimi starostnimi skupinami nesorazmerno pogostejše žrtve premoženjske kriminalitete (Klaus, 2000), kar pa ne velja za starejše v Kanadi, kjer so žrtve kraje premoženja veliko redkeje kot mlajši (Ogrodnik, 2007).

³ Prevalenca viktimizacije starejših pomeni odstotek tistih, ki so bili po 65. letu vsaj enkrat žrtve kriminalitete.

⁴ Gre za starostni skupini med 56 in 70 let ter nad 71 let.

⁵ Raziskava vključuje osebe starejše od 55. leta, da ne bi izključili določenih segmentov populacije. Nekatere študije namreč kažejo, da imajo ljudje s fizičnimi ali duševnimi težavami krajšo življenjsko dobo in šibkejšo zdravje v primerjavi s splošno populacijo (Brennan, 2012).

⁶ Raziskava ni ugotavljala pogostosti goljufij in drugih finančnih prevar.

Tudi ameriške socialne službe poročajo, da se viktimizacija starejših nad 60 let zgodi predvsem v domačem okolju (v 89,3 odstotka primerov) in da so v skoraj dveh tretjinah primerov žrtve ženske (65,7 odstotka) (Teaster et al., 2007).

Najpogostejše oblike viktimizacije starejših se med državami nekoliko razlikujejo. V raziskavi sodelujočih evropskih držav so starejši predvsem žrtve psihične (19,4 odstotka; najpogosteje v Nemčiji in na Švedskem), zatem finančne (3,8 odstotka; najpogosteje na Portugalskem in v Španiji), fizične (2,7 odstotka; najpogosteje na Švedskem in v Litvi) in najredkeje spolne zlorabe (0,7 odstotka; najpogosteje v Grčiji in na Portugalskem) (Soares et al., 2010). Irski starejši najpogosteje doživljajo finančno (1,3 odstotka) in psihično zlorabo (1,2 odstotka), redkeje pa fizično zlorabo (0,5 odstotka), zanemarjanje (0,3 odstotka) in spolno zlorabo (0,05 odstotka) (Naughton et al., 2010). Ameriški podatki podobno kažejo, da so starejši daleč najpogosteje žrtve finančne zlorabe (kraja, zavajanje za pridobitev denarja ali vrednostnih predmetov in podobno; 4,2 odstotka, šele zatem pa tudi fizične/spolne zlorabe (2,2 odstotka), zanemarjanja (1,8 odstotka) in čustvene zlorabe (1,6 odstotka) (Lifespan of Greater Rochester, 2011). Korejski starejši so najpogosteje žrtve čustvene (4,2 odstotka) in finančne (4,1 odstotka), najredkeje pa fizične zlorabe (1,9 odstotka) (Oh, Kim, Martins in Kim, 2006).

V Sloveniji še ni bila izvedena raziskava, ki bi se posebej osredotočala na viktimizacijo starejših. Kolikor je mogoče razbrati iz podatkov, dobljenih iz Mednarodne ankete o kriminaliteti iz leta 1997, so osebe med 66 in 75 let v primerjavi z drugimi starostnimi skupinami najredkeje večkratno viktimizirane (8,4 odstotka), prav tako so tudi najredkeje žrtve osebnih tatvin (5,7 odstotka) in telesnega nasilja (7–8 odstotkov) (Pavlovič, 1999b). Posredno lahko o starejših kot žrtvah nasilja sklepamo tudi iz raziskave o nasilju v družinah; ta kaže, da 13,6 odstotka ljudi pozna vsaj eno družino, v kateri se izvaja nasilje nad starim človekom. Predvsem gre za psihično (9,1 odstotka), pa tudi za fizično (4,3 odstotka) in ekonomsko nasilje (4,2 odstotka) ter zanemarjanje (4,8 odstotka) (Sedmak, Kralj, Medarič in Simčič, 2006). Dostopni so še podatki centrov za socialno delo o nasilju nad starejšimi: od vseh obravnavanih žrtev zaradi nasilja v družini v letu 2010 je bilo starejših (65 let ali več) 6,5 odstotka (Stop violence against elderly women, 2009). Omenjene raziskave nam grobo orisujejo sliko o viktimizaciji starejših v Sloveniji, vendar z mnogimi omejitvami; predvsem jih označuje neprilagojenost posebnostim viktimizacije starejših (na primer natančnejši vpogled v nekatere oblike zlorab) in (zgornja) starostna omejitev udeležencev. Poleg omenjenih imamo tudi podatke iz statistike slovenske policije. Ti kažejo, da so starejši od vseh starostnih skupin najredkeje

viktimizirani, najpogosteje pa so žrtve premoženjske kriminalitete (dobrih 80 odstotkov). Sledijo kazniva dejanja zoper človekove pravice in svoboščine in gospodarska kriminaliteta (oboje okoli 5 odstotkov) ter kazniva dejanja zoper življenje in telo (skoraj 3 odstotki) (Klančnik in Pavšič Mrevlje, 2013).

4 Storilci kriminalitete nad starejšimi

V primerjavi z ostalimi starostnimi skupinami so najpogostejši storilci kriminalitete nad starejšimi tisti, katerim starejši najbolj zaupajo in so od njih tudi odvisni. Omenjene študije ne vključujejo starostnikov, ki so kognitivno oškodovani⁸ in/ali so nastanjeni v negovalnih ustanovah oziroma domovih za starejše, in kažejo, da so najpogostejši (nad 40 odstotkov) storilci njihovi odrasli otroci, (zakonski) partnerji in drugi družinski člani (Lifespan of Greater Rochester, 2011; Naughton et al., 2010; Ogrodnik, 2007; Teaster et al., 2007). Krienert, Walsh in Turner (2009) natančneje ugotavljajo, da so starejši moški v primerjavi z ženskami pogosteje žrtve kriminalitete znancev in neznancev, starejše ženske pa so pogosteje žrtve (zakonskih) partnerjev in otrok. Podobno kažejo tudi podatki najnovejše raziskave o finančni zlorabi starejših (Holtfreter, Reisig, Mears in Wolfe, 2014), kjer starejše viktimizirajo predvsem lastni otroci (50 odstotkov pri ponarejanju podpisov), nekoliko redkeje drugi sorodniki (skoraj 30 odstotkov), približno četrtnina pa neznanci.

Starejši so predvsem žrtve moških storilcev (Krienert et al., 2009), ženske pa so pogosteje storilke v primerih zanemarjanja (The National Center on Elder Abuse, 1998). Navedene študije kažejo, da so storilke/storilci najpogosteje srednjih let (med 41 in 59), kar se sklada z dejstvom, da so starejši večinoma žrtve svojih otrok in ljudi, od katerih so odvisni zaradi oskrbe.

5 Dejavniki tveganja in posledice viktimizacije starejših

Lachs in Pillemer (2004) povzemata dejavnike tveganja, ki so tudi empirično podprti. Med te spada skupno gospodinjstvo (starejši, ki živijo sami, so pogosteje izpostavljeni le finančnim zlorabam, sicer pa so redkeje žrtve kriminalitete), demenca, socialna izolacija, psihopatologija storilcev in močna odvisnost od žrtve.

⁸ Kognitivna oškodovanost pomeni upad kognitivnega delovanja, torej predvsem spomina, mišljenja in govora (jezika). Takšna oseba s težavo priključuje podatke iz spomina, se težko zbere, uči novih vsebin in odloča o stvareh iz vsakodnevnega življenja.

⁷ V tej raziskavi so bili vključeni starejši med 60. in 84. letom.

Za *prepoznavanje* viktimizacije starejših so (poleg prič) pomembni še drugi znaki. Nekateri so jasni in očitni (na primer podhranjenost), v večini primerov pa ni tako, saj se prekrivajo s psihičnimi in fizičnimi spremembami, ki so običajne za poznejša obdobja življenja (Dyer, Connolly in McFeeley, 2003). Pri žrtvah zlorab psihične narave so se pokazale pogostejša depresivna in anksiozna simptomatika ter povišane somatske težave (Soares et al., 2010). Tudi druge študije kažejo, da so zlorabe in zanemarjanja starejših vezani na depresijo, demenco, alkoholizem, psihoze in slabše ali neustrezne izvršitvene⁹ funkcije, ki niso vedno enostavno prepoznavne, dodatno pa se še zaplete, ker jih starejši pogosto poskušajo prikriti (Dyer in Goins, 2000). V teh primerih je potrebna velika previdnost, saj povezava med viktimizacijo in omenjenimi težavami ne govori o vzročnosti. Gre lahko za ranljivost te starostne skupine in posledice viktimizacije ob enem.

O posledicah nam govorijo raziskave, v katerih je večina udeležencev (84 odstotkov), ki so bili žrtve zlorabe ali zanemarjanja, ocenila, da je izkušnja resno vplivala na njihovo življenje (Naughton et al., 2010). Tudi mlajši od 55 let trpijo za posledicami viktimizacije, a veliko redkeje kot starejši (79 odstotkov v skupini do 55 let v primerjavi z 91 odstotkov v skupini nad 55 let). Starejši so predvsem jezni (39 odstotkov), zmedeni (27 odstotkov) in prestrašeni (18 odstotkov) (Brennan, 2012). Če primerjamo s čustvenimi odzivi pri mlajših starostnih skupinah, opazimo kvalitativno podobnost: tudi pri mlajših je na prvem mestu jeza, sledita mu šok in strah (Dignan, 2005). V primerjavi z mlajšimi (pod 55 let) je pri starejših žrtvah ugotovljeno tudi to, da med spoloma ni razlik v čustvenem doživljanju (pri mlajših čutijo posledice predvsem ženske) (Brennan, 2012).

6 Viktimizacija starejših v Sloveniji in namen raziskave

V uvodnem besedilu prispevka so bile predstavljene tudi slovenske raziskave, ki so delno povezane z viktimizacijo starejših, in jasno je, da v Sloveniji še ni bila izvedena raziskava, ki bi se usmerila izključno na to specifično področje. Za ta namen smo želeli opraviti prvo tovrstno raziskavo, in sicer z vprašalniki, poslanimi po pošti. Rezultati nam omogočajo vpogled v viktimizacijo starejših na območju Mestne občine Ljubljana in ustreznost vprašalnika ter izbrane metode.

⁹ Izvršitvene funkcije zajemajo kontrolne mehanizme, ki uravnavajo spoznavne procese posameznika (Miyake et al., 2000): mišljenje, učenje in zaznavanje. Natančneje gre za to, da je posameznik sposoben oblikovati cilje, načrtovati način, kako jih doseči, izvršiti te načrte in biti pri tem učinkovit (Jurado in Rosselli, 2007).

7 Metoda

7.1 Udeleženci

Za sodelovanje v raziskavi je bilo naprošenih 1600 žensk in moških, ki so do 1. 9. 2013 dopolnili 65 let in živijo na območju Mestne občine Ljubljana. Vzorčenje je bilo sistematično (po naselju, ulici in hišni številki; opravili so ga na Statističnem uradu RS) in je vključilo 800 žensk in 800 moških.

Končni vzorec vključuje 635 starejših (39,69-odstotna odzivnost), 316 moških in 313 žensk (vsi spola niso navedli), s povprečno starostjo 74,8 leta (SD = 7,26; min = 65 let, maks = 99 let).

7.2 Vprašalnik

Uporabljen vprašalnik so oblikovali v nevladni organizaciji Tryggare Sverige (Varnejša Švedska) za ugotavljanje kriminalitete nad starejšimi v Mestni občini Uppsala na Švedskem. Preveden v slovenščino obsega deset strani. 45 vprašanj je razdeljenih na več sklopov. Prvi sklop postavlja splošna demografska vprašanja (starost, spol, bivanje, zdravje). Drugi ugotavlja prevaleco kriminalitete od dopolnjenega 65. leta starosti (nadlegovanje, grožnje, fizično in spolno nasilje, tatvine in goljufije), vsi naslednji sklopi pa sprašujejo po posameznem kaznivem dejanju v zadnjem letu glede na lokacijo in storilca. Pri vsakem kaznivem dejanju je postavljeno tudi vprašanje o počutju po viktimizaciji.

Zadnja štiri vprašanja ugotavljajo, ali je posameznik kaznivo dejanje prijavil policiji, kako v tem primeru ocenjuje odziv policistov oziroma zakaj prijave ni podal. Zadnje vprašanje (za tiste, ki so bili viktimizirani v zadnjem letu) pa ugotavlja, ali je posameznik iskal pomoč in podporo pri navedenih organizacijah: pri policiji, nevladni organizaciji, v varni hiši, centru za socialno delo, pri osebju iz doma za starejše, na urgenci, pri psihiatru ali bolnišnici. Vprašalnik se zaključuje s kratko predstavitevijo nevladne organizacije, SOS telefon in njihovo številko za stik.

Vprašanja o letu rojstva in počutju ob posamezni vrsti viktimizacije so odprtega tipa, vsa ostala pa zaprtega tipa, pri katerih je mogoče označiti več odgovorov. Vedno je dana tudi možnost dopolnitve ponujenih odgovorov (kot odgovor *drugo*, s prostorom za pojasnitev). V obliki lestvice so ponujeni odgovori le na vprašanje o oceni lastnega zdravja (od 1 – zelo slabo do 5 – zelo dobro) ter pogostosti posamezne oblike zanemarjanja (1 – nikoli; 2 – enkrat; 3 – večkrat).

Da bi bile enotno razumljene, so bile v vprašalniku posamezne vrste zlorab definirane na naslednji način:

— Nadlegovanje;

Pri tem gre lahko za neželene obiske, telefonske klice, sporočila, zasledovanje in podobno. Lahko gre celo za žaljenje ali za to, da vam je kdo preprečil udeležbo na dejavnostih, katerih ste se želeli udeležiti.

— Grožnje;

Lahko gre, na primer za to, da vam je nekdo grozil, da bo škodil vam ali vašim najbližjim. Grožnje so lahko neposredne ali prikrite, izrečene na samem ali po telefonu oziroma z drugimi komunikacijskimi sredstvi.

— Telesno nasilje;

Lahko na primer gre za to, da vas je kdo udaril, brcnil, porinil, davil ali bil do vas kako drugače fizično nasilen ter vas je poškodoval oziroma vam povzročil bolečine.

— Spolno nasilje;

Lahko na primer gre za to, da vas je kdo nadlegoval, spolno napadel ali silil v spolnost. To velja tako za resne kot tudi za manj resne dogodke, doma ali kjerkoli drugje.

— Kraja ali poškodovanje lastnine;

Lahko na primer gre za to, da so vam ukradli kolo, nakit, denarnico ali kaj drugega oziroma poškodovali ali uničili vašo lastnino.

— Goljufije;

Lahko na primer gre za to, da so vas prevarali in tako od vas dobili denar ali kakšno drugo vredno stvar. To velja za manjša in večja kazniva dejanja.

7.3 Postopek

Vprašalniki so bili z dopisom, ki je na kratko obrazložil namen raziskave in izvajalca, in povratno kuverto razposlani v začetku oktobra 2013. Konec istega meseca so bili razposlani še dopisi, ki so nagovorili tiste, ki še niso izpolnili vprašalnikov, naj to storijo. Ker je bilo reševanje vprašalnikov anonimno, so bili opomniki poslani na vse naslove. Približno dve tretjini vprašalnikov je bilo vrnjenih v prvem mesecu po pošiljanju, ostali pa v slabem mesecu po poslanih opomnikih.

Podatki so bili vneseni v program SPSS (22.0), z njim analizirani, in sicer z uporabo opisnih statistik ter logistične regresije (Brace, Kemp in Snelgar, 2009).

8 Rezultati

8.1 Osnovni podatki

Večina udeležencev (75,2 odstotka) je vprašalnik reševala sama, nekateri z ženo/možem (17,6 odstotka) ali otrokom

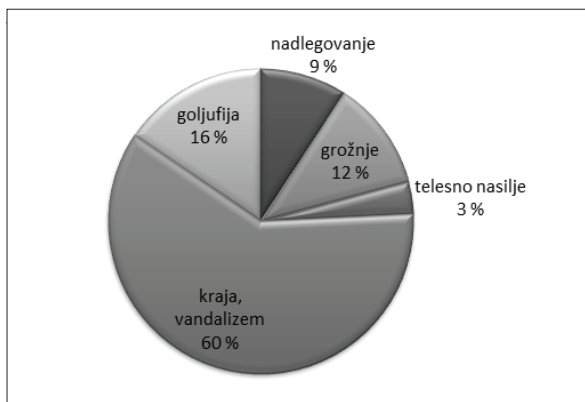
(5,5 odstotka). Dobra polovica jih živi v stanovanju (51,7 odstotka), nekoliko manj pa v hiši (47,5 odstotka). Slaba tretjina udeležencev (27,4 odstotka) živi sama, drugi pa predvsem s partnerko/partnerjem (59 odstotkov) in/ali odraslim otrokom (22 odstotkov).

Udeleženci so svoje zdravje večinoma ocenjevali kot dobro ali zelo dobro (63,7 odstotka), 28,4 odstotka kot manj dobro, 7,9 odstotka pa kot slabo ali zelo slabo. Pri vsakodnevnih opravilih je v zadnjem letu pomoč potrebovalo 21 odstotkov ($n = 132$) vprašanih. Od teh so dve osebi (1,5 odstotka večkrat kljub potrebni pomoči namerno pustili sami, trem (2,3 odstotka) vsaj enkrat namerno niso nudili pomoči ali zdravljenja, eni osebi so večkrat namerno dali napačna ali preveč zdravil, eni osebi pa enkrat namerno ni bila nudena pomoč pri osebni negi. V enem primeru je bil storilec zlorabe bivša partnerka/partner, v dveh otroci, v treh pa je bil označen odgovor *nekdo drug*, brez dodatnega pojasnila. Najbrž je šlo za osebje v bolnišnici, saj so se trije od teh primerov zgodili v bolnišnici, trije na domu udeleženca, eden pa drugje (brez dodatnega pojasnila).

Velike večine vprašanih (93 odstotkov) v zadnjem letu ni skrbelo, da bi bili napadeni ali da bi kdo z njimi grdo ravnal.

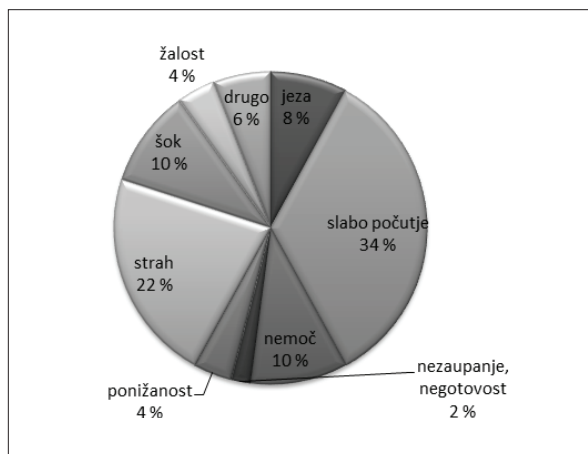
8.2 Prevalenca viktimizacije nad starejšimi

Prevalenca viktimizacije vprašanih od dopolnjenega 65. leta dalje je 19,6 odstotka. Kot kaže slika 1, gre predvsem za premoženjsko kriminaliteto, o spolnem nasilju pa udeleženci ne poročajo. Storilci kaznivih dejanj so predvsem neznanci (78,74 odstotka), znanci (na primer sosedi; 11,02 odstotka) in otroci (5,51 odstotka), zgodili pa so se najpogosteje na domu udeleženca (37,78 odstotka), na javnem prostoru (34,07 odstotka) in na drugem zasebnem prostoru ali njegovi bližini (okolica stanovanja, vrt, vikend; 17,78 odstotka).

Slika 1: Pogostost posamezne oblike viktimizacije starejših od 65 let

Udeleženci, ki so bili žrtve kriminalitete po 65. letu, so počutje po dogodku opisali, kot prikazuje slika 2 (možnih je bilo več odgovorov). Prevladujejo opisi splošnega slabega in nelagodnega počutja, sledijo pa strah, nemoč in jeza.

Slika 2: Prikaz počutja žrtev kriminalitete po dogodku

8.3 Incidenca viktimizacije nad starejšimi

V tabeli 1 so prikazani podatki o posameznih oblikah zlorabe, ki so jih udeleženci utrpeli v zadnjem letu. Vsaj eno obliko zlorabe je v zadnjem letu doživelo 15,6 odstotka udeležencev. Rezultati kažejo, da so bili storilci poznane in neznane osebe ter da so bili udeleženci žrtve doma in na javnih mestih.

Tabela 1: Pogostost, storilci in kraji posameznik oblik viktimizacije v zadnjem letu.

Oblika viktimizacije	n	%	Storilec (n)	Kraj viktimizacije (n)
Nadlegovanje	14	11,3	neznanec (8); otrok (3); znanec (2); bivši partner (1)	doma (12); vikend, vrt (13); javni prostor (2)
Grožnje	12	9,68	sorodnik (2); neznanec (2)	doma (8); javni prostor (2); drugo (npr. v stanovanjskem bloku; n = 2)
Telesna zloraba	3	2,42	otrok (2); neznanec (2)	doma (2); javni prostor (1)
Kraja/tatvina	74	59,7	neznanec (67); znanec (5); otrok (1); sorodnik (1)	javni prostor (28); doma (26); vikend, vrt ipd. (17); avtobus (5); dom drugega (1)
Goljufija	21	16,9	znanec (13); neznanec (8), sorodnik (1)	doma (8); javni prostor (7); drugje (5)
Skupaj	124	100		

8.4 Dejavniki ranljivosti

Uporabljena je bila logistična regresija, da bi na podlagi starosti, spola, ocene lastnega zdravja, načina življenja (sam/a ali z drugim/i) ter potrebe po zdravstveni oskrbi in pomoči ugotovili napovedne spremenljivke za viktimizacijo po 65. letu¹⁰. Na podlagi istih napovednih spremenljivk je bila logistična regresija uporabljena še za napoved viktimizacije v zadnjem letu zaradi groženj, goljufij, nadlegovanja, telesnega nasilja in kraje.

Med napovedne spremenljivke ni bilo vključeno vprašanje o strahu pred napadom in grdim ravnanjem, saj je nanj velika večina (93 odstotkov) odgovorila negativno in zato spremenljivka ni diferencirajoča.

Rezultati logistične regresije so pokazali, da na viktimizacijo po 65. letu značilno vpliva le to, da oseba ne živi sama; spol, ocena lastnega zdravja, potreba po zdravstveni oskrbi in starost pa ne kažejo statistično pomembnega vpliva na viktimizacijo starejših (tabela 2).

¹⁰ Napoved za spolno nasilje ni bila računana, ker nihče od udeležencev ni poročal o tej vrsti zlorabe.

Tabela 2: Vpliv demografskih dejavnikov in zdravstvenega stanja na viktimizacijo po 65. letu

Napovedna spremenljivka	Wald χ^2	RO	95 % interval zaupanja
Spol (1 – moški; 2 – ženski)	,24	,89	,57–1,40
Živite sami (0 – ne; 1 – da)	9,24	,49**	,31–,77
Ocena zdravja (1 – zelo slabo; 5 – zelo dobro)	,17	,94	,70–1,26
Potrebna zdravstvena oskrba (0 – ne; 1 – da)	,40	,84	,49–1,44
Starost	,97	1,01	,99–1,05

Opombe: RO – razmerje obetov; df = 1; R^2 (Nagelkerke) = ,04; ** p < ,01

Na to, da bo oseba po 65. letu žrtev *nadlegovanja*, pomembno vpliva, če oseba ne živi sama in če ne potrebuje zdravstvene oskrbe in pomoči; spol, ocena lastnega zdravja in starost pa na to statistično pomembno ne vplivajo (tabela 3).

Tabela 3: Vpliv demografskih dejavnikov in zdravstvenega stanja na izkušnjo nadlegovanja v zadnjem letu.

Napovedna spremenljivka	Wald χ^2	RO	95 % interval zaupanja
Spol (1 – moški; 2 – ženski)	,37	1,48	,42–5,22
Živite sami (0 – ne; 1 – da)	9,35	,13**	,03–,48
Ocena zdravja (1 – zelo slabo; 5 – zelo dobro)	1,23	,62	,27–1,44
Potrebna zdravstvena oskrba (0 – ne; 1 – da)	7,18	,17**	,05–,62
Starost	1,28	,95	,88–1,04

Opombe: RO – razmerje obetov; df = 1; R^2 (Nagelkerke) = ,16; ** p < ,01

Da je oseba žrtev *grožnje* po dopolnjenem 65. letu je večja verjetnost, če je oseba ženskega spola, če živi sama, njena ocena lastnega zdravja, potreba po zdravstveni oskrbi in starost pa na to ne vplivajo statistično pomembno (tabela 4).

Tabela 4: Vpliv demografskih dejavnikov in zdravstvenega stanja na doživete grožnje v zadnjem letu.

Napovedna spremenljivka	Wald χ^2	RO	95 % interval zaupanja
Spol (1 – moški; 2 – ženski)	4,74	6,04*	1,20–30,45
Živite sami (0 – ne; 1 – da)	3,43	,29	,08–1,07
Ocena zdravja (1 – zelo slabo; 5 – zelo dobro)	2,21	1,74	,84–3,60
Potrebna zdravstvena oskrba (0 – ne; 1 – da)	3,12	,31	,08–1,14
Starost	,88	,96	,88–1,05

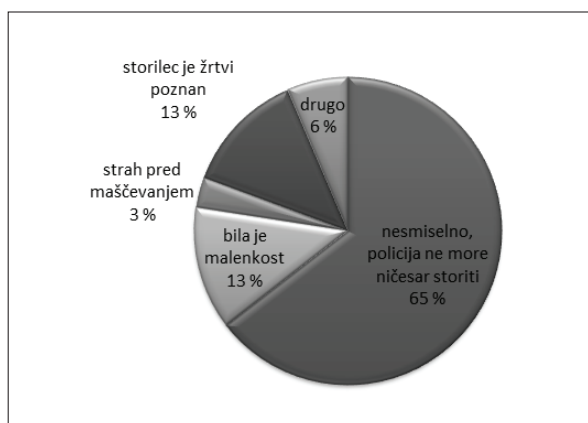
Opombe: RO – razmerje obetov; df = 1; R^2 (Nagelkerke) = ,17; * p < ,05

8.5 Prijava kaznivih dejanj

Med udeležencev, ki so bili v zadnjem letu žrtve kriminalitete, jih je 56,3 odstotka podalo prijavo policiji. Razlogi tistih, ki tega niso storili, so prikazani na sliki 3. Na vprašanje o tem, ali so kot žrtve v zadnjem letu iskali pomoč pri kateri od naštetih organizacij, je odgovorilo le 38 vprašanih. Od teh se jih je 36 (92,3 odstotka) obrnilo na policijo, po eden na urgentno zdravniško pomoč in psihiatrično pomoč, dva pa sta označila odgovor *drugo*, brez dodatne obrazložitve.

Prosti odgovori udeležencev ($n = 39$) na vprašanje o odzivu policistov na prijavo so kategorizirani na *dober* (na primer korekten, v redu, pohvalen, odličen, pozitiven) in *slab odziv* (na primer nezadovoljiv, neučinkovit, nezainteresiran). Velika večina (80,6 odstotka) udeležencev je odziv policistov označila kot *dober* (najpogostejši odgovori: *dober, korekten, soliden, vljuden, prijazen, strokoven*).

Slika 3: Razlogi, da žrtve niso prijavile zlorabe

9 Razprava

9.1 Viktimizacija starejših v Mestni občini Ljubljana

Viktimizacija starejših je v zahodnem svetu prisotna že od nekdaj, kot problem družbe pa formalno prepoznana šele pred nekaj desetletji (Wolf, 2003). Čeprav zanimanje za starejše žrtve kriminalitete ves čas narašča, je populacija nad 65. letom v primerjavi z drugimi precej zapostavljena. Še celo Haymanova (2011), ki analizira viktimizacijo starejših v Kanadi, eni najbolj naprednih držav na tem področju, piše, da je zaskrbljujoče, kako nevidni so starejši ljudje v kriminoloških raziskavah in literaturi in kako malo se o tem posledično tudi ve. V Sloveniji so bile izvedene nekatere raziskave, ki so posredno povezane z viktimizacijo starejših (npr. strah pred kriminaliteto: Areh in Meško, 2003; Meško, 2002) ali bolj neposredno (npr. Mednarodna anketa o kriminaliteti: Pavlovič, 1999b), raziskovalci pa se starejšim žrtvam kriminalitete posebej še niso posvetili. Pričujoč prispevek predstavlja rezultate prve raziskave o prevalenci in incidenci viktimizacije starejših v Sloveniji, natančneje na območju Mestne občine Ljubljana.

Rezultati raziskave kažejo, da je 19,6 odstotka udeležencev po 65. letu doživelo vsaj eno od naslednjih oblik kriminalitete: nadlegovanje, grožnje, telesno in spolno nasilje, tatvino ali poškodovanje lastnine in goljufije. V zadnjem letu je vsaj eno od naštetega doživelo 15,6 odstotka vprašanih. Največ gre za premoženjsko kriminaliteto (tatvina, poškodovanje ali uničenje lastnine), v zadnjih dvanajstih mesecih je bilo tovrstnih žrtev skoraj 12 odstotkov vprašanih. Od rezultatov o premoženjski kriminaliteti nad starejšimi, predstavljenimi v uvodnem delu, so glede na metodologijo zbiranja najbolj pri-

merljivi kanadski, kjer ugotavljajo 8,7 odstotka tovrstne viktimizacije (Ogrodnik, 2007).

O različnih oblikah zanemarjanja poročajo največ tri osebe. Ena od teh je dodatno zapisala, da je do pomanjkanja hrane in oskrbe prišlo nenamerno, zaradi gmotnega pomanjkanja v družini. S statističnega vidika tri primere (2,3 odstotka) težko ustrezno primerjamo z odstotki drugih študij z večjim številom udeležencev, lahko pa jih imamo za orientacijo: na Irskem 0,3 odstotka (Naughton et al., 2010) in v Združenih državah Amerike 1,8 odstotka (Lifespan of Greater Rochester, 2011).

Storilci premoženjske kriminalitete so večinoma neznanči, ostale oblike kriminalitete pa storiijo starejšim neznanči in poznani ljudje. Ti so predvsem znanci (na primer sosedje) in sorodniki, katerih delež pa v raziskavi ni tako visok kot v nekaterih drugih državah (več kot 40 odstotkov; na primer Naughton et al., 2010; Ogrodnik, 2007; Teaster et al., 2007).

Skladno s podatki drugih raziskav (npr. Lachs in Pillemer, 2004) so udeleženci iz Mestne občine Ljubljana, ki ne živijo sami, pogosteje viktimizirani. Ob pogostejših socialnih stikih je več možnosti zlorabe, znano pa je tudi, da so storilci tovrstne kriminalitete zelo pogosto odvisni od svojih žrtev (Lachs in Pillemer, 2004), kar med drugim potrjuje skupno bivanje. S tega stališča so razumljivi tudi dobljeni podatki: večja je verjetnost, da bodo nadlegovani starejši, ki ne živijo sami in ki v zadnjem letu niso potrebovali oskrbe in pomoči. Morebiti zato, ker so fizično in psihično zdravi starejši manj podredljivi v primeru konfliktov, zaradi izbranega metodološkega pristopa pa najbrž nismo prejeli odgovorov nadlegovanih starejših, odvisnih od svojih sorodnikov – skrbnikov, ki so lahko obenem tudi storilci. Kot dejavnik ranljivosti se je pri udeležencih pokazal tudi spol – starejše ženske imajo večjo verjetnost, da bodo žrtve groženj v primerjavi s starejšimi moškimi. Tudi Teaster s sodelavci (2007) ugotavlja, da predstavljajo ženske skoraj dve tretjini vseh žrtev po 60. letu.

Dobra polovica udeležencev je prijavila kazniva dejanja policiji in velika večina je bila z odnosom policistov zadovoljna. Prijave niso podali udeleženci, ki so menili, da policija nima zadostne moči in volje, da bi primere rešila, zato se jim je posledično prijava zdela nesmiselna. Tisti, ki so zaradi kriminalitete poiskali pomoč, so to storili na policiji in skoraj nikjer drugje. Zagotovo je policija pomembna institucija pri preprečevanju in odkrivanju kriminalitete nad starejšimi, vendar se je treba zavedati, da lahko tovrstne izkušnje pustijo posamezniku tudi posledice čustvene narave. Te so se pokazale predvsem kot splošno slabo počutje in nelagodje, strah, nemoč, jeza in šok. S psihološkega stališča je opis »slabo počutje« in »nelagodje« razmeroma splošen opis negativnega doživljanja, za katerim stojijo različni občutki in čustva, na primer tes-

noba, strah ali jeza. Tako je najpogostejši odgovor udeležencev premalo natančen in ga je težko primerjati z rezultati drugih raziskav. Preostali odgovori pa kažejo na to, da so udeleženci naše raziskave predvsem prestrašeni (22 odstotkov), nemočni (10 odstotkov) in šokirani (10 odstotkov) ter šele nato jezni (8 odstotkov). Druge študije namreč kažejo, da je jeza najpogostejše čustvo po viktimizaciji pri starejših (Brennan, 2010) in pri mlajših (Dignan, 2005). Strah in temu podobna doživljanja so lahko problematična, saj posameznika ovirajo pri vsakdanjem delovanju in ga lahko silijo v pasivnost, za razliko od (zdrave) jeze, ki človeka spodbuja k aktivnosti in delovanju. V tem pogledu bi bilo smiselno, da bi žrtve poiskale pomoč ne le pri policiji, temveč tudi pri kateri drugi organizaciji. Ker so se razen na policijo obrnili na eno od ostalih organizacij le štirje (7,7 odstotka), se postavlja vprašanje, ali so sploh seznanjeni z obstojem in storitvami teh organizacij.

9.2 Ustreznost metode in vprašalnika

Razpošiljanje vprašalnikov po pošti je pogost način raziskovanja predvsem zato, ker je finančno in časovno ekonomičen, vendar pa je v teh primerih delež odgovorov navadno nižji kot pri drugih oblikah pristopa. Še posebej to velja za starejše: v povprečju se z vsakim letom starosti zniža odzivnost za 0,5 odstotka (Kaldenberg, Koenig in Becker, 1994). 40-odstotna odzivnost naše raziskave je razmeroma visoka, vendar pa je pri občutljivih temah, kot so zlorabe, neodgovorjeno vprašanje o razlogih za neodzivnost še bolj pereče. Z zbiranjem podatkov po pošti vprašalniki najbrž ne dosežejo najbolj ranljivih posameznikov. Ob tovrstnem povpraševanju se pogosto pojavljajo tudi različni čustveni odzivi (na primer strah pred maščevanjem, sram, občutki krivde), katerim se je z zavrnitvijo vprašalnika mogoče (delno) izogniti. Neposredni razgovori s starejšimi bi bili vsebinsko bolj učinkoviti, finančno in časovno pa bolj zahtevni.

Glede na dobljene odgovore je mogoče zaključiti, da so vprašanja postavljena razumljivo. Neodgovorjena so ostala predvsem vprašanja odprtega tipa. Te je na drugačen način težko postaviti, saj so povpraševala po kratkem opisu kaznivega dejanja. Vprašanje zaprtega tipa z možnostjo več odgovorov pa bi bilo ustrežnejše pri zapisovanju *počutja po viktimizaciji*. Štiriintrideset odstotkov odgovorov namreč opredeljuje počutje kot »slabo«, kar pa je s psihološkega stališča presplošen odgovor in ga ni mogoče primerjati z ostalimi, na primer jezo ali strahom.

10 Sklep

Raziskava je pokazala, da je bila po 65. letu viktimizirana skoraj petina udeležencev, v zadnjem letu pa dobra šestina. Predvsem izstopa podatek, da skoraj polovica udeležencev

viktimizacije ni prijavila policiji – najpogosteje iz prepričanja, da je policija pri reševanju nekaterih kaznivih dejanj nemočna. Posledično se ozaveščanje starejših še vedno kaže kot zelo potrebno. Starejše je treba seznaniti z vrstami kriminalitete, da prepoznajo dejanja, ki jih morda sploh ne vidijo kot problematična in jih zato ne prijavijo policiji. Povečati bi bilo treba tudi ozaveščanje o pomembnosti prijave kriminalitete policiji. Smiselnost prijave namreč ni le v povračilu odtujenih stvari ali odškodnini, temveč tudi v identifikaciji storilca v povezavi z drugimi podobnimi kaznivimi dejanji in preventivo.

Odziv policistov ob prijavi je bil za veliko večino udeležencev korekten in pozitiven, vendar se ob omejitvah raziskave postavlja vprašanje, ali ni to predvsem zato, ker so o tem poročali aktivni in (kognitivno) zdravi starejši. Posledično pa se odpira novo področje vprašanj, vezanih na usposobljenost policistov za delo s starejšimi. Ti niso homogena skupina, zato je pomembno, da policisti ne predpostavljajo vnaprej, da bodo vsi starejši, s katerimi bodo vodili razgovor, ovirani oziroma na nekem mentalnem področju oškodovani. Vsekakor morajo biti pozorni na morebitno pešanje različnih mentalnih in fizičnih funkcij, na primer spomina, miselnih procesov in zaznavanja.

Literatura

1. Acierno, R. (2003). Elder mistreatment: Epidemiological assessment methodology. V R. J. Bonnie in R. B. Wallace (ur.), *Elder mistreatment: Abuse, neglect and exploitation in an aging America* (str. 261–302). Washington: The National Academies Press.
2. Acierno, R., Resnik, H., Kilpatric, D. in Riemer, W. S. (2003). Assessing elder victimization: Demonstration of a methodology. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 38(11), 644–653.
3. Areh, I. in Meško, G. (2003). Strah pred kriminaliteto v urbanih okoljih. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 54(3), 144–152.
4. Bachman, R. in Meloy, M. L. (2008). The epidemiology of violence against the elderly: Implications for primary and secondary prevention. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 24(2), 186–197.
5. Brace, N., Kemp, R. in Snelgar, R. (2009). *SPSS for psychologists*. Routledge.
6. Brennan, S. (2012). *Victimization of older Canadians, 2009*. Ottawa: Minister responsible for Statistics Canada. Pridobljeno na <http://www.statcan.gc.ca/pub/85-002-x/2012001/article/11627-eng.htm>
7. Chivite-Matthews, N. in Maggs, P. (2002). *Crime, policing and justice: The experience of older people: Findings from the British Crime Survey, England and Wales*. London: Information and Publications Group.
8. Choo, W. Y., Hairi, N. N., Othman, S., Francis, D. P. in Baker, P. R. A. (2013). Interventions for preventing abuse in the elderly (Protocol). *Cochrane Database of Systematic Reviews*. Pridobljeno na <http://eprints.qut.edu.au/58054/>
9. Dignan, J. (2005). *Understanding victims and restorative justice*. New York: Open University Press.
10. Doerner, W. G. in Lab, S. P. (2012). *Victimology* (6th ed.). Burlington: Elsevier.

11. Dyer, C. B. in Goins, A. M. (2000). The role of the interdisciplinary geriatric assessment in addressing self-neglect of the elderly. *Generations*, 24(2), 23–27.
12. Dyer, C. B., Connolly, M. T. in McFeeley, P. (2003). The clinical and medical forensics of elder abuse and neglect. V R. J. Bonnie in R. B. Wallace (ur.), *Elder mistreatment: Abuse, neglect and exploitation in an aging America* (str. 339–381). Washington: The National Academies Press.
13. Fattah, E. A. in Sacco, V. F. (1989). *Crime and victimization of the elderly*. New York: Springer.
14. Fiello, S. (1987). How does crime affect the elderly. *Geriatric Nursing*, 8(3), 80–83.
15. Goergen, T. in Beaulieu, M. (2010). Criminological theory and elder abuse research: Fruitful relationship or worlds apart? *Ageing International*, 35(3), 185–201.
16. Gray, M. J. in Acierno, R. (2002). Symptom presentations of older adult crime victims: Description of a clinical sample. *Anxiety disorders*, 16(3), 299–309.
17. Hayman, S. (2011). Older people in Canada: Their victimization and fear of crime. *Canadian Journal on Aging*, 30(3), 423–436.
18. Holtfreter, K., Reisig, M. D., Mears, D. P. in Wolfe, S. E. (2014). *Financial exploitation of the elderly in a consumer context*. U.S. Department of Justice. Pridobljeno na <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/245388.pdf>
19. Jurado, M. B. in Rosselli, M. (2007). The elusive nature of executive functions: A review of our current understanding. *Neuropsychology Review*, 17(3), 213–233.
20. Kaldenberg, D. O., Koenig, H. F. in Becker, B. W. (1994). Mail survey response rate patterns in a population of the elderly. Does response deteriorate with age? *Public Opinion Quarterly*, 58, 68–76.
21. Kalin, K. in Razpotnik, B. (2011). *Prebivalstvo, Slovenija: metodološka pojasnila*. Pridobljeno na http://www.stat.si/doc/metod_pojasnila/05-007-MP.htm
22. Karmen, A. (2010). *Crime victims: An introduction on victimology*. Belmont: Wadsworth Cengage Learning.
23. Klančnik, A. T. in Pavšič Mrevlje, T. (2013). Kriminaliteta nad starejšimi in izhodišča za varno staranje v Sloveniji. *Varstvoslovje*, 15(3), 385–397.
24. Klaus, P. A. (2000). *Crimes against persons age 65 or older, 1992–97*. U.S. Department of Justice, Bureau of Justice Statistics.
25. Krienert, J. L., Walsh, J. A. in Turner, M. (2009). Elderly in America: A descriptive study of elder abuse examining national incident-based reporting system (NIBRS) data, 2000–2005. *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 21(4), 325–345.
26. Lachs, M. S. in Pillemer, K. (2004). Elder abuse. *Lancet*, 364(9441), 1263–1272.
27. Lifespan of Greater Rochester. (2011). *Under the radar: New York State elder abuse prevalence study*. Pridobljeno na <http://nyseldera-buse.org/prevalence-study.html>
28. Matcha, D. (2011). Crime, the law, and aging. V R. A. Settersten, Jr. in J. L. Angel (ur.), *Handbook of sociology of aging* (str. 431–444). New York: Springer.
29. Mawby, R. I. (1982). Crime and the elderly: A review of British and American research. *Current Psychological Reviews*, 2(3), 301–310.
30. McKee, K. J. in Milner, C. (2000). Health, fear of crime and psychosocial functioning in older people. *Journal of Health Psychology*, 5(4), 473–486.
31. Meško, G. (2002). *Osnove preprečevanja kriminalitete*. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.
32. Miyake, A., Friedman, N. P., Emerson, M. J., Witzki, A. H., Howerter, A. in Wager, T. D. (2000). The unity and diversity of executive functions and their contributions to complex “frontal lobe” tasks: A latent variable analysis. *Cognitive Psychology*, 41(1), 49–100.
33. The National Center on Elder Abuse. (1998). *The national elder abuse incidence study: Final report*. Pridobljeno na http://aoa.gov/AoA_Programs/Elder_Rights/Elder_Abuse/docs/ABuseReport_Full.pdf
34. Naughton, C., Drennan, J., Treacy, M. P., Lafferty, A., Lyons, L., Phelan, A. et al. (2010). *Abuse and neglect of older people in Ireland: Report on the National study of elder abuse and neglect*. Dublin: National Centre for the Protection of Older People.
35. Ogrodnik, L. (2007). *Seniors as victims of crime: 2004 and 2005*. Ottawa: Canadian Centre for Justice Statistics. Pridobljeno na <http://www.statcan.gc.ca/pub/85f0033m/85f0033m2007014-eng.pdf>
36. Oh, J., Kim, H. S., Martins, D. in Kim, H. (2006). A study of elder abuse in Korea. *International Journal of Nursing Studies*, 43(2), 203–214.
37. Payne, B. K. (2002). An integrated understanding of elder abuse and neglect. *Journal of Criminal Justice*, 30(6), 535–547.
38. Payne, B. K. (2011). *Crime and elder abuse: An integrated perspective*. Springfield: Charles C. Thomas Publisher.
39. Payne, B. K., Berg, B. L. in Tussaint, J. (2001). The police response to the criminalization of elder abuse: An exploratory study. *Policing: An International Journal of Police Strategies and Management*, 24(4), 605–625.
40. Pavlovič, Z. (1999a). Mednarodni anketi o kriminaliteti oz. viktimizaciji: Slovenija (Ljubljana) 1992–1997 (2. del). *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 50(1), 30–37.
41. Pavlovič, Z. (1999b). Mednarodni anketi o kriminaliteti oz. viktimizaciji: Slovenija (Ljubljana) 1992–1997 (3. del). *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 50(2), 122–130.
42. Pillemer, K. in Suitor, J. J. (1988). Elder abuse. V V. B. van Hasselt, R. L. Morrison, A. S. Bellack in M. Hersen (ur.), *Handbook of family violence* (str. 247–270). New York: Springer Science+Business Media.
43. Quinn, M. J. in Tomita, S. K. (1997). *Elder abuse and neglect: Causes, diagnosis and intervention strategies*. New York: Springer.
44. Ramovš, J. (2010). *Staromrzništvo*. Pridobljeno na <http://www.instanatntrstenjaka.si/gerontologija/slovar/1045.html>
45. Sacco, V. F. in Nakhaie, M. R. (2001). Coping with crime: An examination of elderly and nonelderly adaptation. *International Journal of Law and Psychiatry*, 24(2–3), 305–323.
46. Sedmak, M., Kralj, A., Medarič, Z. in Simič, B. (2006). *Nasilje v družinah v Sloveniji: rezultati raziskave*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče.
47. Soares, J. F. F., Barros, H., Torres-Gonzales, F., Ioannidi-Kapoulou, E., Lamura, G., Lindert, J. et al. (2010). *Abuse and health among elderly in Europe*. Kaunas: Lithuanian University of health sciences press.
48. *Stop violence against elderly women: Analysis and discussion on the subject of violence against elderly women: Final report*. (2009). Daphne. Pridobljeno na http://www.zdus-zveza.si/docs/STOP%20VLE.W/766_Porocilo_nasilje_nad_starejsimi_zenskami.pdf
49. Šelih, A. (2012). Victimological research in Slovenia. *Temida*, 15(2), 121–134.
50. Teaster, P. B., Dugar, T. A., Mendiondo, M. S., Abner, E. L., Cecil, K. A. in Otto, J. M. (2007). *The 2004 survey of state adult protective services: Abuse of vulnerable adults 18 years of age and older*. Washington: National Center on Elder Abuse.

51. Vaillancourt, R. (2009). Fact sheet: Police-reported family violence against older adults. V *Family violence in Canada: A statistical profile* (str. 44–49). Ottawa: Statistics Canada. Pridobljeno na <http://www.statcan.gc.ca/pub/85-224-x/85-224-x2009000-eng.pdf>
52. Viano, E. C. (2007). Victimology. V C. Bryant in D. Peck (ur.), *21st century sociology* (Vol II., str. 428–553). Thousand Oaks: SAGE. Pridobljeno na http://www.uk.sagepub.com/leonguerrero4e/study/materials/reference/05434_victim.pdf
53. Vošnjak, L. (2011). *Strukturalna analiza socio-demografskega, socialno psihološkega in celostnega modela zaskrbljenosti ljudi glede kriminalitete in sodobnih oblik negotovosti* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
54. Weinrath, M. in Gartrell, J. (1996). Victimization and fear of crime. *Violence and Victims*, 11(3), 187–197.
55. Wolf, R. S. (2000). Elders as victims of crime, abuse, neglect, and exploitation. V M. B. Rothman, B. D. Dunlop in P. Entzel (ur.), *Elders, crime, & the criminal justice system* (str. 19–42). New York: Springer.
56. Wolf, R. S. (2003). Elder abuse and neglect: History and concepts. V R. J. Bonnie in R. B. Wallace (ur.), *Elder mistreatment: Abuse, neglect and exploitation in an aging America* (str. 238–238). Washington: The National Academies Press.

Victimization of the Elderly in the Municipality of Ljubljana

Tinkara Pavšič Mrevlje, PhD., Lecturer, Faculty of Criminal Justice and Security,
University of Maribor, Ljubljana, Slovenia. E-mail: Tinkara.PavsicMrevlje@fvv.uni-mb.si

Police statistics and victimological studies show that persons over 65 years of age are less often victims of crime when compared to other age groups. They are, however, more vulnerable because of age-related specificities; they cope with the consequences of victimization with greater difficulties and it is estimated that a large proportion of abuse is not recognized at all. In the beginning, the paper reviews several notable studies of crimes against the elderly and continues by presenting the findings of the first study in Slovenia that focuses on the characteristics of some forms of elderly victimization. A randomly chosen sample of 800 women and 800 men over the age of 65 from the Municipality of Ljubljana was invited to take part in the survey by receiving a questionnaire by mail. The response rate was almost 40%. The results show that the prevalence of victimization of the elderly is 19.6%, and increases yearly by 15.6%. They are predominantly victims of property crime, and describe their feelings after the victimization as general discomfort, fear, powerlessness, anger and shock. The findings also show that more than half of the participants reported the offences to the police and that the large majority of the victims were satisfied with the police officers' work and attitude.

Keywords: elderly, crime, abuse, victimization, Municipality of Ljubljana

UDC: 343.988-053.9